

Носань Володимир

заслужений діяч мистецтв України, професор
Харківської державної академії дизайну і
мистецтв, Харків, Україна
email: nosan17@gmail.com

Нестеренко Андрій

доктор філософії (PhD), старший викладач
Харківської державної академії дизайну і
мистецтв, Харків, Україна
email: nesterenko.andrey2018@gmail.com

Volodymyr Nosan

Honored Artist of Ukraine, Professor of the
Kharkiv State Academy of Design and Arts,
Kharkiv, Ukraine
email: nosan17@gmail.com

Andrii Nesterenko

Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer,
Kharkiv State Academy of Design and Arts,
Kharkiv, Ukraine
email: nesterenko.andrey2018@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ ХАРКІВСЬКОЇ ШКОЛИ РИСУНКА ПІД ВПЛИВОМ О. КОКЕЛЯ

У статті досліджено еволюцію Харківської школи рисунка у період педагогічної діяльності видатного живописця і графіка Олексія Опанасовича Кокеля в першій половині XX ст. Актуальність теми зумовлена необхідністю визначення ролі митця у формуванні фундаменту академічної освіти, традицій і методики викладання в вищій мистецькій школі Харкова. З'ясовано, що факторами, які вплинули на методологічний підхід О. Кокеля, стали дидактичні принципи та академічні традиції школи І. Рєпіна і Д. Кардовського. Велике значення відіграла і власна творча еволюція, від імпресіоністичних до реалістичних графічних прийомів, що призвела до застосування широкого технічного інструментарію, заклавши підґрунтя для подальшого розвитку регіональної школи рисунка.

Мета дослідження полягає у визначенні концептуально-методологічних засад в художньо-педагогічній діяльності О. О. Кокеля, що стали фундаментом для мистецької освіти в Харківській академічній школі рисунка та сприяли організації ефективного навчального процесу в регіоні.

Методи дослідження ґрунтуються на комплексному підході. Завдяки історико-генетичному методу простежено чинники формування методико-педагогічної системи О. Кокеля. Формально-стилістичний метод застосовано для вивчення морфології його рисунків. Порівняльним методом та композиційним аналізом виявлено пластичні пошуки, художню манеру О. Кокеля тощо.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні графічної спадщини і концептуально-методологічних засад О. Кокеля як ключових факторів організації та удосконалення навчального процесу в Харківській школі рисунка у першій половині XX ст.

Результати дослідження дали змогу концептуалізувати внесок художника-педагога О. Кокеля як фундатора і методолога Харківської школи рисунка першої половини XX ст. Ректорство та керівництво кафедрою рисунка сприяло створенню системи викладання, еволюціонувало підходи до навчального процесу, окреслило програму і специфіку регіонального мистецького закладу. Відбувся перехід від академічного реалістичного рисунка XIX ст. до глибокого конструктивно-аналітичного аналізу натури. Компроміс О. Кокеля між традиційними засадами та модерними тенденціями заклав потенціал Харківської школи рисунка.

Висновки. Під впливом О. Кокеля відбулася еволюція Харківської школи рисунка від сліпого копіювання до конструктивно-аналітичного мислення. Сформована ним педагогічна система стала методологічною базою для вищої мистецької освіти в Харкові, яка має актуальність в навчальному процесі і сьогодні в Харківській академії дизайну і мистецтв.

Ключові слова: Харківська школа рисунка, методика О. О. Кокеля, академічний рисунок, конструктивно-аналітичне мислення, синтез традиції та новаторства.

THE EVOLUTION OF THE KHARKIV SCHOOL OF DRAWING UNDER THE INFLUENCE OF O. KOKEL

The article examines the evolution of the Kharkiv School of Drawing during the teaching period of the prominent painter and graphic artist Oleksii Opanasovych Kokel in the first half of the 20th century. The relevance of the topic is determined by the need to define the artist's role in establishing the foundation of academic education, traditions, and teaching methods in Kharkiv's higher art school. It was established that the factors influencing O. Kokel's methodological approach were the didactic principles and academic traditions of the I. Repin and D. Kardovsky schools. His own creative evolution from impressionistic to realistic graphic techniques also played a significant role, leading to the use of a wide range of technical tools and laying the foundation for the further development of the regional school of drawing.

The aim of the study is to determine the conceptual and methodological foundations of O. O. Kokel's artistic and pedagogical activity, which became the cornerstone of art education in the Kharkiv academic school of drawing and contributed to the organization of an effective educational process in the region.

The research methods are based on an integrated approach. The historical-genetic method allowed for tracing the factors behind the formation of O. Kokel's methodological and pedagogical system. The formal-stylistic method was applied to study the morphology of his drawings. The comparative method and compositional analysis revealed O. Kokel's plastic explorations, artistic style, and other aspects.

The scientific novelty of the study lies in the analysis of O. Kokel's graphic heritage and conceptual-methodological foundations as key factors in organizing and improving the educational process within the Kharkiv School of Drawing in the first half of the 20th century.

The results of the study made it possible to conceptualize the contribution of the artist and educator O. Kokel as a founder and methodologist of the Kharkiv School of Drawing in the first half of the 20th century. His tenure as rector and head of the drawing department facilitated the creation of a teaching system, evolved the approaches to the educational process, and outlined the curriculum and specific character of the regional art institution. A transition occurred from the 19th-century academic realistic drawing to a deep constructive analysis of nature. O. Kokel's compromise between traditional foundations and modern trends established the potential of the Kharkiv School of Drawing.

Conclusions. Under the influence of O. Kokel, the Kharkiv School of Drawing evolved from blind copying to constructive and analytical thinking. The pedagogical system he developed became the methodological basis for higher art education in Kharkiv, which remains relevant to the educational process today at the Kharkiv Academy of Design and Arts.

Keywords: Kharkiv School of Drawing, O. O. Kokel's teaching methodology, academic drawing, constructive and analytical thinking, synthesis of tradition and innovation.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Харківська школа рисунка у першій половині ХХ ст. сформувалася на базових традиціях художнього училища Марії Раєвської-Іванової. Вона пройшла кілька етапів у своєму розвитку: з 1921 р. — як Харківський художній технікум; 1927–1928 рр. — як Харківський художній інститут. На шляху формування провідним в освітньому процесі став напрямок реалізму, який базувався на академічному рисунку, з досконалим та детальним вивченням натурних об'єктів, з поступовим розвитком українського авангарду. Особли-

ве місце в історії Харківської школи займає О. Кокель, який сформував теоретико-практичну основу академічного рисунка та трансформував традиційні підходи при роботі з натурою. Проте, наукового аналізу потребує його внесок в вищу систему мистецької освіти в Харкові, який став концептуальною базою в процесі навчання наступних поколінь.

Зазначена проблема пов'язана з сучасними завданнями в мистецтвознавстві та художній педагогіці, спрямованих на виховання висококваліфікованих фахівців у галузі мистецтва і дизайну. Проведене дослідження сприяє розширен-

ню теоретичної бази з історії українського мистецтва першої половини ХХ ст., дозволяє диференціювати регіональні особливості вищої мистецької школи в Харкові та інтегрувати її досвід до загальнонаціонального мистецького дискурсу. Методика О. О. Кокеля може бути застосована при модернізації сучасних навчальних програм не тільки для академічного рисунка, а і для композиції, інших графічних дисциплін, розробки лекційних курсів, методичних посібників тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Тема розвитку Харківської школи рисунка у період педагогічної діяльності О. Кокеля в першій половині ХХ ст. в мистецтвознавчій науці ґрунтовно не висвітлена. Переважають відомості про митця біографічного характеру, які можна знайти в енциклопедичних виданнях (Кубійович, 1959, с. 1073; Кудрицький, Лабінський, 1997, с. 308; Лабінський, Мурза, 1992, с. 307; Бажан, 1973, с. 107; Мизгіна, Васильєв), проте змістовні праці про його методику викладання в Харківській школі рисунка у вітчизняній науці відсутні.

Значущою для дослідження теми статті стала книга заслуженого діяча мистецтв України, доцента кафедри рисунка ХДАДМ І. П. Чеботова «Харківська школа рисунка», який зазначає, що школа «... має давню історію, яка налічує більш як двохсотрічний період існування», а «... корені художньої освіти в Харкові ... беруть початок у XVIII столітті» (Чеботов, 2017, с. 8). Автор вказує на складнощі у формуванні системи художньої освіти в Харкові у другій половині XVIII–першій половині XIX ст., яка не отримала «остаточного завершення в цей період» (Чеботов, 2017, с. 15). І. П. Чеботов вбачає значиму роль школи Раєвської-Іванової, де «... були закладені міцні основи професійного навчання художників» (Чеботов, 2017, с. 19). О. Кокеля він вважає однією із найяскравіших постатей, що привнесла у Харківську школу педагогічні прийоми Д. М. Кардовського та віртуозне володіння вугіллям (Чеботов, 2017, с. 23). «Значення О. Кокеля для харківської школи рисунка надзвичайне: незважаючи на скрутні часи, він завжди відстоював досягнення реалістичної школи рисунка, виховав плеяду талановитих учнів» (Чеботов, 2017, с. 45).

Розвиток мистецької освіти в Харкові з 1896 по 1918 рр. розглянула у своєму дослідженні українська мистецтвознавиця, Академік Національної академії мистецтв України, профе-

сорка Л. Д. Соколюк (Соколюк, 2021). Дослідниця вказала: «Шлях до формування нинішньої системи викладання був дуже непростий: від суто художнього профілю переходили до художньо-промислового і навпаки, поки у наш час не повернулися до моделі, створеної ще в школі М. Раєвської-Іванової (1869–1896)» (Соколюк, 2021, с. 83). Вона зазначила, що проблема відповідності системи навчання завданням, поставленим перед мистецтвом того періоду (спочатку в міській художній школі з 1896 р. до першої половини 1912 р., а згодом, в художньому училищі з другої половини 1912 р. до 1918 р.), в наукових публікаціях ще не порушувалася (Соколюк, 2021, с. 83–84). Корисними стали й інші публікації дослідниці: «Школа Раєвської-Іванової: Мистецько-промислова освіта у Харкові (друга половина XIX–початок ХХ ст.)» (Соколюк, 2020); «Харківська мистецтвознавча школа (1900-ті–початок 2020-х років)» (Соколюк, 2021, с. 55–70); «Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962)» (Соколюк, 2023), а також розділ за її авторством «Учні І. Ю. Рєпіна у Харкові» («Українське мистецтво та архітектура кінця XIX–початку ХХ ст.», 2000, с. 85–93).

Формулювання цілей та завдань статті. Мета статті полягає у виявленні художньо-педагогічних новацій О. Кокеля, які створили основу Харківської школи рисунка в першій половині ХХ ст. Завдання: встановити чинники впливу на формування стилю та методики О. Кокеля; охарактеризувати його принципи та специфіку роботи з натурою; виявити ефективність методології О. Кокеля та її спадкоємність.

Виклад основного матеріалу та його результатів. Олексій Опанасович Кокель (1880–1956) — графік, живописець і педагог, видатна особистість свого часу. В 1916 р. розпочав педагогічну діяльність в Харківському художньому училищі, застосовувавши у викладанні дисциплін свій мистецький досвід. Став одним із фундаторів і першим ректором Харківського художнього технікуму з 1921 по 1923 рр., де запровадив нові методики у навчанні. З 1930 р. працював педагогом в Харківському інженерно-будівельному інституті, а протягом 1938–1956 рр. завідував кафедрою рисунка в Харківському художньому інституті, де зробив рисунок фундаментальною основою для інших візуальних мистецтв. З 1938 р. О. Кокель — член Спілки художників України.

Формування методики викладання та художнього стилю О. О. Кокеля відбувалося під впливом певних чинників. Ключовим стало його навчання у відомих художників І. Ю. Рєпіна (1844–1930) та Д. М. Кардовського (1866–1943), які суттєво вплинули на становлення реалістичного стилю О. Кокеля, що базувався на ретельному дотриманні принципів академічного рисунка. І. Рєпін майстерно поєднував в своїх картинах академічну школу з елементами психологізму, вдало передаючи душевний стан своїх персонажів, їхні суперечливі емоції через різноманітну міміку, жести тощо. На його полотнах замість застиглих поз — справжні почуття. І. Рєпін сформував у О. Кокеля інтерес до правдивого (реалістичного) відображення, змістовної глибини та емоційної виразності художніх образів, які вчив будувати і створювати на основі уважного спостереження за натурою.

Д. Кардовський спирався на суворі традиції академічної школи XIX ст. та класичну європейську графіку. Завдяки педагогу О. Кокель досконало оволодів основами академічного рисунка та пластичною анатомією, навчився створювати виразні композиції, складні багатофігурні сцени. Д. Кардовський істотно вплинув на подальшу творчість О. Кокеля та його методику викладання рисунка: конструктивно-аналітичний метод та архітектонічне мислення, високий рівень во-

лодіння графічними матеріалами, яким навчив педагог, визначив інструментарій та логіку побудови в рисунках О. Кокеля, поступовому малюванню від простого до складного, регулярній роботі з тоном. «... Кардовський вчив бачити широкими масами, а не окремими формами, вести роботу від загального до конкретного і пам'ятати, що лінії самі по собі нічого не виражають, вони лише кордони площин, що лежать в їх межах» (Чеботов, 2017, с. 24).

Базові положення школи Д. Кардовського і І. Рєпіна О. Кокель згодом застосовував у своїй педагогічній діяльності в Харкові. Л. Д. Соколюк зазначає, що «... рисунки О. О. Кокеля, які відзначалися і глибиною аналізу, і чеканністю форми, досі експонуються на кафедрі рисунку ХДАДМ серед найкращих наочних матеріалів для студентів» (Соколюк, 2021, с. 90). Однак, науковиця відмічає в рисунках того періоду і нові риси, «що появлялися у зв'язку із загальною спрямованістю мистецтва зламу XIX і XX ст.»: «... це вже не твердий контур класицистичного малюнка, а лінія більш жвава, з певними живописними якостями, підсиленими стриманим введенням світлотіні», а улюблений матеріал О. Кокеля — вугілля, надавало можливості «не "перевантажувати" роботу тоном при світлотіньовому передаванні натури» (Соколюк, 2021, с. 90).

Іл. 1. С. Ф. Бесєдін. Портрет О. Кокеля, 7 травня 1955 року. Іл. 2. О. О. Кокель. Академічний рисунок. Пап., вуг.
Іл. 3. О. О. Кокель. «Автопортрет».

Для репрезентації художньої манери О. Кокеля доцільно зробити аналіз його графічного доробку. Роботи митця (іл. 2, 3) яскраво демонструють риси реалістичного стилю автора. Жіноча фі-

гура (іл. 2) змальована в класичному ракурсі: в профіль, з чітким силуетом, з побутовим предметом в руках. Художник застосовує виражену контрастність для створення об'ємності та глибини,

працює плямами, знаходячи гармонійну рівновагу в форматі (іл. 2, 7). Світла пляма біля шиї жінки збагачує монохромну гаму. М'які тональні плямові переходи на роботі, поєднуються з чіткими різнофактурними лініями. Простежується досконале володіння автором технікою малювання вугіллям та глибоке знання анатомії людини. Ранній «Автопортрет» О. Кокеля (іл. 3) також зробле-

ний у реалістичному стилі. В напруженому погляді відтворено характерний для академічної школи психологізм, що був притаманний кінцю XIX–початку XX ст. Рисунок виконаний в аналогічній техніці, поєднуючи розтушовку із чіткими штрихами. Роботи відображають реалістичний стиль виконання О. Кокеля початку XX ст.

Іл. 4. О. О. Кокель. Академічний рисунок. Пап., вуг. Іл. 5. О. О. Кокель. Академічний рисунок. Пап., вуг. Іл. 6. О. О. Кокель. Академічний рисунок. Пап., вуг.

В рисунках оголених фігур (іл. 4, 5, 6) прослідковуються яскраво виражена експресивна манера поряд з рисами академічної школи початку XX ст., що поєднуються з драматичним психологізмом та модерністськими елементами. У цих роботах спостерігається розширення технічної свободи, експресивний лінійний ритм, пластичність та живописність. Фігури побудовані з анатомічною точністю, пропорції тіла бездоганні, пози моделей живі та природні; чіткі лінії місцями розчиняються в тінях, створюючи об'єм та повітряну перспективу. Працюючи вугіллям, О. Кокель майстерно проводить світлотіньове моделювання форми, створюючи переходи від глибоких темних тонів до найвитонченіших, майже прозорих, ліній. Застосовуючи прийом к'яро-скуро, художник досягає драматичного напруження на роботах. Відчувається незначний вплив естетики стилю модерну (сецесіону), мистецького руху кінця XIX–початку XX ст., який в період навчання О. Кокеля набув популярності. Витягнуті руки моделі на рисунку (іл. 4) тримають нібито скрипку, створюючи горизонтальну домінанту, що врівноважує вертикальне положення тіла.

На рисунку (іл. 5) можна побачити пошук

автором правильного розміщення натурниці на форматі. Діагональна рівновага створена завдяки зміщенню сидячої фігури вліво та витягнутим ногам вправо. Простежується, що в цій роботі художник відмовляється свідомо від надмірної деталізації, зосереджуючись на архітектоніці тіла, вдалому поєднанні великих об'ємів. Художник м'яким вугіллям створює плавні тональні переходи для ефекту розсіяного світла та об'єму. Відчувається, що автор намагається відтворити живу форму, а не просто скопіювати натуру. Цікавими є штрихи та плями фону, які виражають і підсилюють пластику фігури (саме сприйняття форми через пляму згодом привело О. Кокеля у живописі до постімпресіоністичних експериментів). На своїх уроках він доводив, що рисунок — це розуміння і побудова «будь-якої великої форми, інакше точно побудованого рисунка не буде, а буде тільки тушовка з натури (інакше кажучи, — списування без осмислення). При побудові та виконанні рисунка треба вміти бачити велику форму, форму живу, органічну, пов'язану з іншими формами, а не малювати плями» (Чеботов, 2017, с. 24).

Рисунок моделі (іл. 6) — яскравий взірець академічної школи реалізму. В ньому відобра-

зилось бездоганне знання пластичної анатомії. Якщо порівняти його з графічними роботами І. Рєпіна та Д. Кардовського, то можна простежити синтез пристрасного психологізму І. Рєпіна та суворості конструктивності Д. Кардовського. О. Кокель перейняв у Рєпіна також глибину і м'якість світлотіні, проте в період педагогічної діяльності в Харкові він більше зосереджується на зображенні тектонічної форми без зайвих емоцій. Д. Кардовський вимагав побудови на площині, а не механічного змалювання. В тілі людини він вчив бачити взаємозв'язок між геометричними об'ємами, умовно поділяючи їх на циліндри, куби тощо, застосовуючи чіткий контур, світлотінію наголошуючи злами форми. О. Кокель у зо-

браженні застосовує силуетну лінію, що в світлих місцях стає тоншою, а в тіні — товстою, а згодом, сувору конструктивну схему свого вчителя обволікає м'якою, пластичною, динамічною, експресивною лінією: «... простір передається більш узагальнено, і не тоном, а різним за активністю контуром, як, наприклад, в малюнку фігури дівчини з руками, закинутими за ший, що стоїть в профіль. За скульптурною карбованістю форми і лаконізмом контуру цей малюнок нагадує класичний рельєф. Але це вже не твердий контур рисунка епохи класицизму, а лінія більш неспокійна, що несе в собі певні живописні якості, посилені стримано введеною світлотінію» (Чеботов, 2017, с. 24–25).

Іл. 7. О. О. Кокель. Академічний рисунок. Пап., вуг. Іл. 8. О. О. Кокель. «Автопортрет». 1936 р. Пап., вугілля, 50,5 × 38,5 см.

Автопортрет у капелюсі (іл. 8) О. Кокеля є виразним зразком мистецтва графіки, в якому синтезувалися суворі принципи академічної школи з модерністською пластичною свободою початку ХХ ст. В рисунку вдало поєднуються чіткі контури з розтушовкою. Пропорції обличчя анатомічно точні. Прийом к'яроскуро надає йому об'ємності на експресивному фоні. Ракурс в три чверті, погляд на глядача крізь окуляри, наявність капелюха складають образ художника-інтелектуала епохи модернізму. Методологія О. Кокеля спирається на чітке конструювання форми моделі, побудову рисунка від внутрішнього скелетного каркасу до зовнішнього моделювання фактури тіла. Педагог вважав рисунок не просто етапом підготовки до живописного твору, а виділяв його у самостійний вид мистецтва.

Підсумовуючи аналіз графічних робіт

О. Кокеля, можна відзначити, що в його рисунках простежується бездоганна побудова форми (за системою Д. Кардовського) та досконале володіння м'яким матеріалом, вугіллям, яким автор передавав живу форму (за методом І. Рєпіна), що є свідченням створення власного стилю, котрий сформував методологічну основу викладання художника. Саме навчання у талановитих вчителів допомогло у майбутньому О. Кокелю сформувати Харківську школу рисунка через три найголовніші принципи: 1) аналітичний метод Д. Кардовського; 2) психологізм і живописну манеру І. Рєпіна; 3) роботу з живою натурою.

Починаючи з 1916 року, засади методології О. Кокеля стають фундаментом для освітнього процесу школи академічного рисунка в Харкові. Від студентів О. Кокель вимагав: ґрунтовних знань пластичної анатомії; розуміння фор-

ми натури; вміння правильно виконувати анатомічний аналіз моделі та проводити об'ємно-просторове моделювання; чітко, зрозуміло, конструктивно та послідовно вести рисунок за допомогою виразної лінії, починаючи з геометричних форм — закінчувати людською фігурою в її реальних нормах на площині листа. Митець запроваджував доктрину досконалого знання законів моделювання, де важливим вважав здатність формувати пов'язати в єдине ціле завдяки світлотіні, виявляючи характер натури.

Спираючись на вищезазначене, можна виділити принципи виконання академічного рисунка за О. Кокелем:

- уважне вивчення натури, розуміння її анатомічної основи та пластичної структури;
- виявлення конструктивності та об'єму форми, світлотіньових відносин;
- композиційного у форматі: визначення масштабу загального силуету та його пропорцій;
- конструктивне співвідношення частин та цілого, побудова у перспективі через прості геометричні об'єми та співвідношення пропорцій, уникнення простого копіювання контурів;
- послідовність виконання — від загального до детального і навпаки;
- опрацювання кісткової основи для передачі зовнішньої форми, зображення м'язів у взаємозв'язку та русі;
- тональний розбір: встановлення найсвітліших і найтемніших місць, білків, рефлексів, падаючої тіні тощо;
- деталізація та узагальнення форми і тону.

За О. Кокелем, важливим критерієм рисунка була передача на ньому живої моделі, що створювалось завдяки реалістичному відображенню світла, напівтонів, тіней, рефлексів, падаючої тіні. Вдосконалити техніку рисунка він вважав можливим через копіювання рисунків старих майстрів та особисту практику.

Вдалою методикою викладання для освоєння принципів роботи з рисунком, за думкою О. Кокеля, були його педагогічні алгоритми: а) перші години не поправляти, тільки слідкувати, як студенти працюють над рисунком, у разі виявлення помилок — усно їм вказати; б) дати студентам на початку більше свободи, щоб ви-

явити, чи розуміють вони рисунок; в) не поправляти часто, щоб студент не втратив свою індивідуальність та не заплутався тощо.

Графічна спадщина О. Кокеля демонструє глибоке володіння пластичною анатомією, конструктивний підхід до форми та увагу до світлотіньових взаємозв'язків. Його методика створила фундамент для викладання академічного рисунка в Харківській державній академії дизайну та мистецтв, яка на сьогодні має високий інституційний авторитет, міцну тектонічну стійкість, мистецько-дискурсивну парадигму, одну із найкращих графічних шкіл. Художник-педагог О. Кокель навчив чимало майбутніх графіків і живописців тональний, конструктивний побудові форми, використанню виразної лінії, синтезу академічних традицій з новаторськими тенденціями. Завдяки йому мистецтво України збагатилось талановитими майстрами, серед яких — Інна Горощенко, Єфрем Світличний, Євген Єгоров, Петро Шигимага, Михайло Дерев'як, Леонід Чернов та інші. Таким чином, інституціоналізація художнього закладу, упорядкування та формування базових художньо-технічних констант у графіці каталізували подальший розвиток регіональної школи рисунка, забезпечивши збереження фундаментальних засад класичної художньої спадщини.

Висновки. Еволюція Харківської школи рисунка зазнала потужного впливу художника-педагога О. О. Кокеля. Ключовим аспектом, що сформував його творчість та методику викладання рисунка у Харкові стало досконале опанування пластичною анатомією, будовою форми об'єкту у реалістичному стилі, які він отримав під час навчання в школі Д. Кардовського і І. Рєпіна. О. Кокель на базі здобутих знань створив свою методику викладання анатомічного рисунка, в основі якої стали академічні принципи пластичної анатомії, що включили в себе глибоке вивчення скелета, м'язових масивів, розуміння їх пропорцій, вимагаючи послідовної роботи від загальної форми до деталізації анатомічних частин в статичному положенні та динаміці, правильного тонального моделювання при роботі з натурою. Завдяки О. Кокелю, академічний рисунок маркувався як основа професійної грамотності, не дивлячись на пошуки нових форм у мистецтві 1920-х р.

О. Кокеля можна вважати ключовим ре-

форматором графічної традиції в Харкові. Під впливом талановитого майстра відбувся перехід простого копіювання до глибокого конструктивно-аналітичного відображення, в основі якого була архітектоніка форми, логіка та виразні засоби. Створені О. Кокелем навчальні програми заклали традиції, які і сьогодні застосовуються в Харківській державній академії дизайну і мистецтв.

Перспективи подальших досліджень та рекомендації. На основі здобутих результатів окреслюються вектори для наступних наукових

розвідок: порівняння еволюції Харківської школи рисунка в період педагогічної діяльності О. Кокеля з розвитком інших графічних шкіл України; дослідження впливу методології О. Кокеля на книжкову графіку, живопис, монументальне мистецтво тощо в регіоні та інше. Результати дослідження можуть бути використані у розробці сучасних програм з дисципліни «Рисунок», лекційно-практичних курсів за темою «Історія та методологія Харківської школи рисунка», укладанні методичних посібників та інших спрямованостей.

Авторські внески

Носань В. — концептуалізація, аналіз графічної спадщини, методологія; Нестеренко А. — історико-генетичний аналіз, робота з джерелами, підготовка тексту.

Фінансування / Funding

Дослідження виконано без фінансової підтримки.

Використання Штучного Інтелекту / Use of Artificial Intelligence

Автори стверджують, що при створенні цієї статті вони не використовували технології штучного інтелекту.

Конфлікт інтересів / Conflict of Interest

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів щодо цього дослідження, включаючи фінансові, особисті, авторські чи будь-які інші, які могли б вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в цій статті.

Надійшла до редакції / Received: 04.08.2026

Прорецензовано / Peer-reviewed: 28.08.2026

Рекомендовано до публікації / Accepted for publication: 07.09.2026

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бажан, М. П. (ред.). (1973). *Словник художників України*. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії. 271 с.

Білецький, П. О. (2000). Асеева Н. Ю. (ред.). *Українське мистецтво та архітектура кінця XIX–початку XX ст.* НАНУ. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ: Наукова думка. 240 с.

Кубійович, В. (ред.). (1959). *Енциклопедія українознавства: Словникова частина 3* [в 11 т.]. Париж–Нью-Йорк: Молоде життя. 805–1200 с.

Кудрицький, А. В., & Лабінський, М. Г. (1997). Кудрицький А. В. (ред.). *Мистецтво України: Біографічний довідник*. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. 700 с.

Лабінський, М. Г., & Мурза, В. С. (1992). Кудрицький А. В. (ред.). *Митці України: енциклопед. довід.* Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 848 с.

Лагутенко, О. (2006). *Українська графіка першої третини XX століття*. Київ: Грані-Т. 240 с.

Мизгіна, В. В., & Васильєв, В. О. (2013). *Кокель Олексій Опанасович*. <https://esu.com.ua/article-8044>

Соколюк, Л. (2020). *Школа Раєвської-Іванової: Мистецько-промислова освіта у Харкові (друга половина XIX–початок XX ст.)*. Харків: Видавець Олександр Савчук. 248 с.

Соколюк, Л. (2021). Шляхи розвитку мистецької освіти в Харкові (1896–1918). *Вісник Харківської академії дизайну і мистецтв*, (1), 83–94. <https://doi.org/10.33625/visnik2021.01.083>

Соколюк, Л. Д. (2021). Харківська мистецтвознавча школа (1900-ті–початок 2020-х років). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, (2), 55–70. <https://doi.org/10.33625/visnik2021.02.055>

Соколюк, Л. Д. (2023). *Вища мистецька школа Харкова: від модернізму до трансформації (1921–1962)*. Харків: Видавець Олександр Савчук. 150 с.

Чеботов, І. П. (2017). *Харківська школа рисунка*. Харків: Софія-А. 343 с.

REFERENCES

- Bazhan, M. P. (Ed.). (1973). *Slovnyk khudozhnykiv Ukrainy* [Dictionary of Ukrainian Artists]. Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii. 271 p. [in Ukrainian].
- Biletskyi, P. O. (2000). *Ukrainske mystetstvo ta arkhitektura kintsia XIX – pochatku XX st.* [Ukrainian Art and Architecture of the Late 19th and Early 20th Centuries] (N. Yu. Asieieva, Ed.). Naukova dumka. 240 p. [in Ukrainian].
- Kubijovyc, V. (Ed.). (1959). *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna 3* [Encyclopedia of Ukraine Studies: Dictionary Part 3] (Vol. 1–11). Molode zhyttia. 805–1200 p. [in Ukrainian].
- Kudrytskyi, A. V., & Labinskyi, M. H. (1997). *Mystetstvo Ukrainy: Biohrafichnyi dovidnyk* [Art of Ukraine: Biographical Directory] (A. V. Kudrytskyi, Ed.). "Ukrainska entsyklopediia" imeni M. P. Bazhana. 700 p. [in Ukrainian].
- Labinskyi, M. H., & Murza, V. S. (1992). *Myttsi Ukrainy: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Artists of Ukraine: Encyclopedic Directory] (A. V. Kudrytskyi, Ed.). "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana. 848 p. [in Ukrainian].
- Lahutenko, O. (2006). *Ukrainska hrafika pershoi tretyny XX stolittia* [Ukrainian Graphics of the First Third of the 20th Century]. Hrani-T. 240 p. [in Ukrainian].
- Myzhzhina, V. V., & Vasyliiev, V. O. (2013). *Kokel Oleksii Opanasovych*. <https://esu.com.ua/article-8044> [in Ukrainian].
- Sokoliuk, L. (2020). *Shkola Raievskoi-Ivanovoi: Mystetsko-promyslova osvita u Kharkovi (druha polovyna XIX–pochatok XX st.)* [Raievsk-Ivanova School: Art and Industrial Education in Kharkiv (Second Half of the 19th–Early 20th Centuries)]. Vydavets Oleksandr Savchuk. 248 p. [in Ukrainian].
- Sokoliuk, L. (2021). Shliakhy rozvytku mystetskoi osvity v Kharkovi (1896–1918) [Ways of Development of Art Education in Kharkiv (1896–1918)]. *Visnyk Kharkivskoi akademii dyzainu i mystetstv*, (1), 83–94. <https://doi.org/10.33625/visnik2021.01.083> [in Ukrainian].
- Sokoliuk, L. D. (2021). Kharkivska mystetstvoznavcha shkola (1900-ti–pochatok 2020-kh rokiv) [Kharkiv Art Studies School (1900s–Early 2020s)]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*, (2), 55–70. <https://doi.org/10.33625/visnik2021.02.055> [in Ukrainian].
- Sokoliuk, L. D. (2023). *Vyshcha mystetska shkola Kharkova: vid modernizmu do transformatsii (1921–1962)* [Higher Art School of Kharkiv: From Modernism to Transformation (1921–1962)]. Vydavets Oleksandr Savchuk. 150 p. [in Ukrainian].
- Chebotov, I. P. (2017). *Kharkivska shkola rysunka* [Kharkiv School of Drawing]. Sofia-A. 343 p. [in Ukrainian].